

СУСПІЛЬНІ НАУКИ

УДК 32:314/316

ЄВРОПЕЙСЬКІ МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ УКРАЇНИ

М. І. Тирик

студент 3 курсу, група ГЕ-31, навчально-науковий інститут водного господарства та природооблаштування

Науковий керівник – к.і.н., доцент С. Н. Давидович

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

В статті наведено європейські методи соціального, економічного захисту населення, які найкраще можуть підійти для України. Необхідно підкреслити, що кожна країна, з урахуванням своєї специфіки, формує власну модель соціальної політики.

Ключові слова: соціальний захист, держава, економіка, криза.

В статье представлены европейские методы социальной, экономической защиты населения, которые лучше всего могут подойти для Украины. Следует отметить, что каждая страна, с учетом своей специфики, формирует собственную модель социальной политики.

Ключевые слова: социальная защита, государство, экономика, кризис.

The article deals with European methods of social and economic protection, which may suit best for Ukraine. It must be emphasized that each country, taking into account their peculiarities, creates its own model of social policy.

Keywords: social security, government, economy, crisis.

У XXI столітті соціальний захист населення є основним атрибутом соціальної політики будь-якої цивілізованої держави. В економічно розвинених державах соціальний захист є найважливішою частиною національної економіки, витрати на яку складають понад чверть валового внутрішнього продукту. Більшість моделей соціального захисту складаються для підтримки стабільності доходів людей, надання рівного доступу до медичної допомоги та необхідні соціальні послуги. Разом з тим, моделі соціального захисту відрізняються одна від одної джерелами фінансування, способами підтримки і захисту населення, масштабами застосування.

Тому створення ефективної системи соціального захисту в Україні залежить від багатьох чинників. Одним із них є використання досвіду зарубіжних країн, де ця система працює тривалий час і має позитивні результати. Значний інтерес являє собою система соціального захисту, яка формується в рамках Європейського Союзу, зважаючи на прагнення України увійти до ЄС.

Метою статті є дослідження проблем та особливостей державної підтримки та права людини на соціальний захист з боку держави на основі вивчення досвіду зарубіжних країн. Актуальність обраної теми є очевидною з огляду на те, що Україна перебуває в процесі становлення ринкової економіки, одним з важливих елементів якої є соціальне забезпечення населення держави.

Відповідно до положень «Договору про заснування Європейського Співтовариства» кожен громадянин країни-члена Союзу є громадянином Союзу. Працівникам, самозайнятим особам та членам їх сімей надана свобода пересування в межах ЄС (ст. 18). Але така свобода пересування може призвести до втрати багатьох можливостей у галузі соціального захисту

порівняно з тими, які вони мають у своїй країні. Для забезпечення високого рівня соціального захисту, виконання положень, які визначені Європейською соціальною хартією та Хартією Співтовариства про фундаментальні соціальні права робітників. Співтовариство здійснює заходи, які сприяють координації дій у соціальному захисті та враховують відмінності національних законодавств щодо соціального захисту.

Як відомо, досвід реалізації програм з соціального захисту населення європейських країнах налічує більше сотні років. Цей досвід описується та аналізується в сучасній національній і світовій історіографії [2]. Джерела правового регулювання соціального захисту населення європейських країн являють акти, прийняті Радою Європи, Європейський Союз. Рада Європи прийняла два основних документи в області захисту прав людини. Це Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Європейська соціальна хартія, яка захищає соціальні і економічні права людини. Соціальна політика ЄС регламентується Амстердамським договором, який був підписаний в 1997 році і став відправною точкою Європейської трудової і соціальної політики [1].

В усіх європейських країнах соціальне страхування здійснюється на основі відповідного законодавства, що передбачає порядок формування грошових фондів для надання соціальних послуг. Виплати до цих фондів мають обов'язковий характер для контингентів працюючих.

Роль держави в соціальній сфері, організація системи соціального страхування, потік грошових ресурсів реалізується в рамках конкретної моделі. У країнах-членах ЄС домінують чотири основні моделі соціального захисту: континентальна (модель Бісмарка), англосаксонська (модель Беверіджа), скандинавська і південно-європейська [5]. Ці типології зафіксовані в документах Європейської комісії.

Континентальна модель (модель Бісмарка) встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності. Характерна для Австрії, Бельгії, Франції, Люксембурга. В основі моделі лежить механізм соціального страхування, отже, соціальні видатки фінансуються, переважно, за рахунок страхових внесків роботодавців і застрахованих працівників. Таким чином, ця модель передбачає реалізацію правила еквівалентності, коли величина страхових виплат визначається насамперед величиною страхових внесків. В момент свого народження (1880-ті рр.) німецька система соціального захисту відтворювала саме цю модель.

В класичному вигляді, ця модель базується на принципі соціального страхування і професійній солідарності, що передбачає існування страхових фондів, якими на паритетних засадах керують власники підприємств та наймані робітники. Такі фонди акумулюють соціальні відрахування з заробітної платні, за рахунок яких здійснюються страхові виплати. Фінансування таких систем відбувається, як правило, незалежно від державного бюджету, оскільки така модель соціального захисту суперечить принципу бюджетної універсальності (згідно з яким бюджет повинен містити всі без виключення державні прибутки і видатки, не допускаючи зміни однієї суми за рахунок іншої). Сьогодні ця модель, як правило, ґрунтується не лише на принципі соціального страхування. Для малозабезпечених членів суспільства, що не мають можливості отримувати страхові соціальні виплати (наприклад, через відсутність страхового стажу), соціальний захист реалізується через принцип соціальної допомоги.

Таким чином, розвиток системи соціальної допомоги призводить до модифікації цієї моделі й збільшення частки бюджетного фінансування системи соціального захисту. Це пов'язано з існуванням граничних рівнів зарплатні, вище яких відбувається лімітування відрахувань або належність до системи соціального страхування вже не є обов'язковою.

Англосаксонська модель (модель Беверіджа) представлена в Європі Великобританією та Ірландією. Вона базується на таких принципах:

- ✓ принцип всезагальності (універсальності) системи соціального захисту – поширення

її на всіх громадян, які потребують соціальної допомоги;

✓ принцип одноманітності й уніфікації соціальних послуг і виплат, що виражається в стандартизованості способів розрахунку розміру та умов надання пенсій і медичного обслуговування;

✓ принцип розподільної справедливості – основний у даній моделі, оскільки мова йде не про професійну (як у бісмарківській моделі), а про національну солідарність.

Фінансування таких систем здійснюється як за рахунок страхових внесків, так і за рахунок державного бюджету. Наприклад, фінансування сімейних виплат і видатків на охорону здоров'я здійснюється з державного бюджету, тоді як інші соціальні виплати забезпечуються страховими внесками найманих робітників і роботодавців. На відміну від континентальної, ця модель передбачає досить низькі соціальні виплати з соціального страхування при домінуючій ролі соціальної допомоги в системі соціального захисту.

Скандинавська модель соціального захисту характерна для Данії, Швеції, Фінляндії. Відмінною рисою скандинавської моделі є широке охоплення різних соціальних ризиків і життєвих ситуацій, які вимагають підтримки суспільства. Отримання соціальних послуг і виплат, як правило, гарантується всім жителям країни й не обумовлюється зайнятістю й виплатою страхових внесків. Фінансування систем соціального захисту в цій моделі здійснюється, переважно, за рахунок оподаткування, хоча певну роль відіграють страхові внески підприємців і найманих робітників.

В цілому рівень соціальної захищеності, пропонований цією моделлю, доволі високий. Не в останню чергу це досягається за рахунок активної перерозподільної політики, спрямованої на вирівнювання прибутків.

Південноєвропейська модель представлена в Італії, Іспанії, Греції, Португалії. В цих країнах системи соціального захисту були створені або вдосконалені лише протягом останніх десятиліть. Дану модель можна інтерпретувати як таку, що розвивається, перехідну. Як правило, рівень соціальної захищеності в цій моделі відносно низький, а завдання соціального захисту часто розглядається як справа родичів і сім'ї. Тому сім'я й інші інститути громадянського суспільства відіграють не останню роль, а соціальна політика носить переважно пасивний характер і орієнтована на компенсацію втрат у прибутках окремих категорій громадян. Характерною рисою даної моделі є також асиметрична структура соціальних видатків. Так, в Італії найбільшу частку соціальних видатків займає пенсійне забезпечення (14,7% ВВП при середньоєвропейському рівні 12,5%), тоді як на підтримку сім'ї, материнства, освіти й політику зайнятості витрачаються порівняно незначні кошти (близько 1%).

Реалізація програми щодо соціального захисту на сучасному етапі ускладнюється в умовах світової фінансової кризи. Сучасний період економічного спаду є одним із проявів кризи, який служить прологом нової фази підйому. Криза показує необхідність відмови від державного управління, в тому числі і в соціальній сфері. Таким чином, економічну кризу можна трактувати як типову закономірність для ринкових відносин. Економічна криза, що почалася в 2008 році в країнах Європейського Союзу, призвела до колосальних економічних змін. Незважаючи на те що високо розвинені країни Європейського Союзу використовували величезні фінансові ресурси і активно проводили антикризові програми, їм не вдалося подолати першу хвилю кризи, яка насамперед торкнулася фінансового сектору.

Результатом економічної кризи стало зниження життєвого рівня населення Європейського Союзу. Євростатут повідомляє, що в 2011 році 119,6 млн громадяни ЄС, або 24,2% населення, були на межі соціальної ізоляції, тобто перебували на межі бідності, відчували серйозні матеріальні труднощі або мали дуже низьку інтенсивність праці. Очевидно, що в період кризи збільшується кількість людей, які потребують соціального захисту [3].

Ще один напрям реформування активних програм зайнятості націлений на їх

ефективне адміністрування. У низці країн окреслилася тенденція до координації служб зайнятості, які відповідають за активні програми, та адміністрацій щодо виплати допомоги з безробіття. У Німеччині і Великобританії навіть відбулася повна інтеграція цих двох інститутів. Державні служби зайнятості також визнали, що без участі приватних бюро працевлаштування проблему пошуку роботи вирішити досить важко. Тому розширилося коло країн, де працевлаштування зареєстрованих безробітних передається на аутсорсинг приватним фірмам. Наприклад, останнім часом дедалі активніше стали залучати приватні компанії з обслуговування безробітних Данія і Нідерланди.

Результати реформ у галузі активних програм зайнятості засвідчили, що внесені зміни не є кардинальними. Незважаючи на недостатню ефективність програм, на їх здійснення продовжують витрачатися значні ресурси. Також не вирішено проблему закриття неефективних програм. Частка витрат на найбільш критиковану програму зі створення і субсидювання робочих місць практично не змінилася. Більше того, на тлі згортання суспільних робіт відбувається збільшення субсидій приватним працедавцям для фінансування постійних робочих місць.

Поточна криза продемонструвала високу залежність нових членів ЄС від світової економічної кон'юнктури. Негативні наслідки такої залежності виразно простежувалися ще навесні і влітку 2008 р., коли зростання світових цін на енергоносії і продовольство призвело до швидкого зростання інфляції та зниження рівня життя населення країн Центральної і Східної Європи.

Необхідно підкреслити, що кожна країна, з урахуванням своєї специфіки (історичних, соціо-культурних, економічних умов, а також типу соціально-політичного устрою держави) формує власну модель соціальної політики. В Україні вдосконалення соціального захисту населення важливо здійснювати з урахуванням як європейського досвіду, так і перерахованих вище особливостей розвитку.

На сучасному етапі економічного і соціального розвитку України, яке відбувається в період світової економічної кризи і супроводжується погіршенням матеріального становища населення країни, питання соціального захисту звучить як ніколи гостро. В Україні тільки започатковується система соціального страхування континентального типу, перш за все за зразком Європейського Союзу. Соціальне страхування здійснюють недержавні некомерційні організації, які керуються соціальними партнерами. Звичайно, неможливо перенести систему соціального захисту розвинених країн на правове поле України. Але, безумовно, позитивний досвід слід використовувати, вибудовуючи власну систему.

Також одним із шляхів реформування системи соціального захисту є врахування матеріального стану особи з метою надання допомоги безпосередньо тому, хто її потребує, а не тому, хто може забезпечити себе сам. Цією методикою найбільше користується Великобританія. Матеріальний стан особи враховується при виплаті 34% усіх видів допомоги.

Список використаних джерел:

1. Європейська соціальна хартія: остання редакція від 03 травня 1996 р. Рада Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=994_062.
2. Семігіна Т. В. Соціальна політика економічно розвинутих країн в умовах глобалізації / Т. В. Семігіна // Магістеріум. Соціальна робота і охорона здоров'я. – К.: Видавництво Києво-Могилянської Академії, 2004. – № 3 – С. 79-84.
3. Гальчинський А. О. Світова фінансова криза: витоки, логіка трансформацій / А. О. Гальчинський // Дзеркало тижня. – 2008. – № 42. – С. 8–37.
4. Шевчук А. П. Формування моделей соціальної політики як складова державного управління в соціально-економічній сфері / А. П. Шевчук // Університетські наукові записки, 2006. – № 2. – С. 310–317.
5. Іванова О. Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти / О. Л. Іванова. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 107 с.